

DE SPAANSE BURGEROORLOG IN DE SOCIALISTISCHE SYNDICALE PERS EEN STEEKPROEF (1)

door

Jan CRAEYBECKX (V.U.B.)

Dit overzicht van de socialistische syndicale pers streeft niet naar volledigheid. Het beperkt zich tot een steekproef in periodieke bladen op nationaal en federaal niveau. De belangstelling ging vooral naar een o.i. representatief aantal publicaties verzorgd door de centrales, met een bijzondere aandacht voor het Vlaamse landsgedeelte en voor Brussel. De vakbeweging in het Interbellum werd tot op heden weinig systematisch onderzocht. Slechts enkele centrales bewaarden archief. Pas wanneer de achtergronden beter gekend zijn, wordt het mogelijk de houding van de verschillende centrales, hun leiders en militanten beter te situeren al naargelang van de beroepen, van de gewesten en van de graad van volgzzaamheid t.a.v. de nationale Syndicale Commissie (S.K.) en de Belgisch Vakverbond (B.V.V.)-leiding.

(1) Aan de christelijke en socialistische vakbondspers werd in 1984-1985 in de eerste en de tweede kandidatuur geschiedenis een seminarieoefening gewijd. Ofschoon wij daarna het onderzoek verder uitgebreid en uitgediept hebben, kon er veel gehaald worden uit de scripties van Mej. A. Rijdtant ("De Kleeding", "De Arbeid in Beeld", "Ontvoogding") en van de Heren J. Tyssens (de pers van de Socialistische Anti-oorlogse Liga en de P.O.U.M.), A. Wouters ("De Belgische Vakbeweging" en "L'Action syndicale"). Andere eveneens goede, zelfs uitstekende eindejaarsscripties, zoals deze van de Dames en Heren H. Bruyninx, B. Cachet, R. De Groof, A. Bernard, L. Leurs, R. Michielsen, W. Van Cotthem bleken minder rechtstreeks bruikbaar voor deze bladzijden of werden verwerkt in de Bijdrage van Beatrijs Foubert, elder in deze bundel). Drs. G. Vanthemsche coördineerde de oefeningen.

Als basisdocument, ook uit het oogpunt van de heuristiek, gebruikten wij het artikel van J. GOTOVITCH, "La Belgique et la guerre civile espagnole, un état de questions", *R.B.H.C.*, VII, 1983, p. 497-532. Voor de vindplaatsen van de bewaarde syndicale tijdschriften, zie het repertorium van M. GERARD, *Répertoire des périodiques syndicaux*, Brussel, 1981, 2 dln.

Wat betreft problemen als de non-interventie, de politiek van de Belgische regering, de houding van de partijen, de Burgos-kwestie, de christelijke arbeidersbeweging, de Internationale Brigaden, zie, ook voor verdere bibliografie, de desbetreffende bijdragen in de huidige bundel.

Op weinig uitzonderingen na, schijnen de vakcentrales dichter bij de basis gestaan te hebben — zij moesten er in een sterkere mate rekening mee houden — dan de nationale en gewestelijke syndicale pers. Deze laatste verdedigde op een soms subtiële manier de politiek van de socialistische ministers in de meestal driepartijen-regeringen. De Belgische Werkliedenpartij (B.W.P.) en de socialistische vakbonden waren niet van elkaar gescheiden, wat leidde tot dubbelzinnigheid. De vakbondsleiding gebruikte argumenten en sprak een taal die vaak niet in de smaak viel bij de meest gepolitiiseerde militanten. Verschillende bladen van de centrales maakten maar weinig gewag van het werk van de B.W.P.-ministers in de regering. Zo enkele de regeringsdeelname toejuichten, waren er ook minstens een drietal die veel kritiek uitbrachten of principieel gekant waren tegen elke vorm van integratie van de vakbonden in de "burgerlijke democratie".

B.W.P. en Syndicale Commissie kozen uiteraard onmiddellijk partij voor de wettige republikeinse regering en voor het *Frente Popular*. Nochtans waren noch de reformistische partij noch de grote meerderheid van de vakbonden voorstanders van een Volksfront in eigen land of zelfs van een gemeenschappelijke actie met de communisten. Een Volksfront zou zich beperkt hebben tot een samengaan met de communisten, die beschouwd werden als potentieel gevaarlijke concurrenten, en met enkele linkse liberale intellectuelen. Aan de christenen, die haast evenveel loontrekkers groepeerden als de socialistische vakbeweging, kon niet eens worden gedacht (2).

Voor wat in Spanje op het spel stond was de belangstelling, met hoogten en laagten — deze stemden ongeveer overeen met de successen en met de nederlagen van de republikeinse legers — groot. Maar de tegenstellingen tussen de Belgische politieke partijen i.v.m. Spanje mochten de aanwezigheid van de B.W.P. in de regering, waar de vakbondsleiding zich zeer over verheugde, niet bedreigen.

Over de invloedsstrijd in Spanje tussen de anarchisten, de min of meer trotskistische P.O.U.M. (Partido Obrero de Unificación Marxista), de in een sterkere of een mindere mate reformistische socialisten en de burgerlijke democraten verneemt men, op een uitzondering na, weinig of niets. Kritiek op de communistische partij in Spanje of op de Sowjet-Unie was er nauwelijks. Maar in een paar gevallen was die wel erg nadrukkelijk, vooral dan na de nederlaag en het Duits-Sowjet niet-aanvalspact in 1939. Pas toen werden de

(2) Daarover de onuitgegeven V.U.B.-licentiaatsverhandeling van J. RATHE, *Bijdragen tot de geschiedenis van de Eenheids- en Volksfrontbeweging in België (1934-1937)*, Academiejaar 1969-1970.

Sowjet-Unie en de communisten in het algemeen zwaar onder vuur genomen. Het leek soms wel een manier om de schuld voor de ondergang van de republiek af te wentelen op de communisten en de links radicalen in eigen rangen, die de samenwerking met de burgerlijke partijen in de Belgische regering hadden gehekelde. Over de internationale vrijwilligersbrigaden, die toch hoofdzakelijk op initiatief van de Komintern op de been werden gebracht, was er slechts sprake in enkele vakbondsbladen, vooral wanneer leden van de betrokken bond in Spanje vochten of sneuvelde.

Het niet-interventieakkoord van 28 aug. 1936 werd in praktisch alle bladen als hypocriet gebrandmerkt. Doch de Tweede Internationale en het Internationaal Vakverbond (I.V.V.) weigerden elke samenwerking met de Derde Internationale en verdedigden, ondanks de smeebeden van de P.S.O.E. (Spaanse socialistische arbeiderspartij) de door de Engelse en Franse regeringen gewenste niet-interventie. Het bleef bij protesten van de schending ervan door Italië, Duitsland en Portugal. Elders in deze bundel staat te lezen dat in België o.m. E. Vandervelde, Louis de Brouckère, C. Huysmans, A. Marteaux, F. Brunfaut, Isabelle Blume e.a. behoorden tot dezen die de niet-interventie ook in het Parlement bekampten. Maar in laatste instantie moesten zij zich, om de regeringsstabiliteit niet te bedreigen, wel schikken naar de houding van de meerderheid. Deze meerderheid, aangevoerd door P.H. Spaak en H. De Man en gesteund door grote syndicale leiders als Corneel (of Corneille) Mertens, gaf de toon aan. Meer nog, zij wierp zich op als verdedigster van de zelfstandigheids- en weldra neutraliteitspolitiek, die ook gewenst werd door de door het Volksfront afgeschrikte katholieke en liberale bourgeoisie. Wat Spanje betreft, stonden de voorstanders van het Plan van de Arbeid en van regeringsdeelname tot elke prijs en dezen die reserves hadden of er ronduit tegen waren (een minderheid) tegenover elkaar.

Het Plan De Man werd gesteund door de meeste vakbonden, meer dan door een deel van de Brusselse en Waalse partijleiding. De regeringsdeelname werd door de meeste syndicaten en vooral door de leiders van de Syndicale Commissie begroet als een overwinning. Het "socialisme national", samen met de gewapende neutraliteit, waren evenwel niet van die aard om een eenheidsfront tegen het fascisme in binnen- en buitenland te bevorderen, wel integendeel.

Toch werden door het I.V.V. en de Tweede internationale geregeld sympathiemoties gestemd voor de strijdende en lijdende Spaanse arbeidende klasse en deze werden afgedrukt in de ganse syndicale pers. De oproepen voor solidariteit van I.V.V., Syndicale Commissie en, van 1937 af, B.V.V. — geldinzamelingen, versturen van voedings- en

geneesmiddelen, opvang van Spaanse kinderen — werden even stipt opgenomen als de pauselijke en bisschoppelijke stellingnamen en ordewoorden in de christelijke vakbladen. Wij hoeven daar in het vervolg niet telkens op terug te komen. Enkele vakbonden, waaronder ook zeer reformistische en enige die beslist niet tot de rijkste behoorden, hebben zich bijzonder ingespannen om Spaanse kinderen te plaatsen en te verzorgen. Dat was een zichtbare (foto's in de bladen) en tastbare met emotionaliteit geladen bijdrage. Oproepen om zich te voegen bij de vrijwilligers voor het republikeins front verschenen echter niet. Men mocht de leden niet aanzetten tot het stellen van illegale daden en de Internationale Brigaden werden in feite gecontroleerd door de communisten. De aanvullende wet van 31 dec. 1936 (wet - Fr. Bovesse, liberaal) had de straffen op het recruteren van Belgische dienstplichtigen voor een vreemd leger verzwaaard (3). In de door ons geraadpleegde pers kwamen daar praktisch geen reacties op. Soms werd, zoals verder zal blijken, o.m. door leden van de Transportarbeidersbond en met de "medeplichtigheid" van burgemeester C. Huysmans, hulp geboden bij clandestiene wapenverzendingen voor de Spaanse regering. Er werden vervolgingen ingespannen, maar dat ging in de meeste syndicale bladen onopgemerkt voorbij.

Het algemeen ledenblad op nationaal vlak was DE BELGISCHE VAKBEWEGING (LE MOUVEMENT SYNDICAL BELGE), met als medewerkers de zeer reformistische Corneel Mertens, ondervoorzitter van het I.V.V., voorzitter van de Centrale der boekbewerders, hoofd van de Syndicale Commissie en daarna secretaris-generaal van het B.V.V., tegelijk B.W.P.-senator. Mertens was een vurige verdediger van de regeringsdeelname en van de door de socialistische ministers gevoerde politiek. Werkten o.m. ook mee aan het blad de Luikse leider van de metaalbewerdersvakbond, J. Bondas, even reformistisch als Mertens die hij kort voor de oorlog opvolgde als algemeen secretaris van het B.V.V., doch ook Isabelle Blume, Pietro Nenni, e.a., L'ACTION SYNDICALE werd uitgegeven door E. Yernaux, secretaris van de Federatie der syndicaten voor het arrondissement Charleroi. In dit arrondissement was Arthur Gailly, secretaris van de sterke Centrale van de Metaalbewerders, afdeling Charleroi, en tegelijk volksvertegenwoordiger, in partij en syndicaat de dominerende figuur. Zijn gezag werd fel betwist door linkse contestanten als Walter Dauge van de "Action Socialiste" en de "Jeunes Gardes Socialistes", die hem o.m. zijn burgerlijke levenswijze onder de

(3) Cf. in deze bundel de bijdrage van de H. E. DAVID.

neus wreven. Beide genoemde bladen stonden uiteraard zeer dicht bij de B.W.P., waarvan zij de politiek door dik en door dun verdedigden. Voorbijgaande kritiek in de A. Synd. lijkt soms op een manoeuvre om een radicalere basis een rad voor de ogen te draaien en ze voldoende buiten de invloedsfeer van de contestanten en van de communisten te houden. Gailly toonde zich op dat vlak bijzonder talentrijk. L'A. Synd. voerde enthousiast campagne voor het Plan de Man, "notre sauveur", "tombeur du capitalisme criminel", "vainqueur du chômage" (4). Yernaux voerde heftig campagne voor de uitsluiting van de "Action Socialiste" die Gailly een "reactionnaire défaitiste, ami de nos adversaires de classe" had genoemd en o.m. geschreven had dat het socialisme zou winnen met de B.W.P., indien mogelijk, zonder de B.W.P. als het moest en ook dat de Belgische arbeiders "la voie de Lénine, la voie de l'octobre mondial" moesten volgen (5).

Op 13 okt. 1934, wat verloren in de rubriek "Petite Revue": "On se bat en Espagne" — het betreft de opstand van de arbeiders in Asturië — met de volgende scherpzinnige "ontleding": "Tout Espagnol est un révolutionnaire cent pour cent. Il est un extrémiste de droite ou de gauche. Le "rigolo" est de toutes les bandes. On joue du revolver avec maestria". Wachten we dus af en intussen onze beste wensen voor het Spaans proletariaat. Na de nederlaag van het socialistisch proletariaat in Wenen: "puissent nos frères espagnols...réussir à mettre leur fascisme à la raison". Had Wenen overigens niet bewezen dat de bourgeoisie voor haar overwinningen een steeds duurdere prijs moet betalen. En inderdaad, op 20 en 27 oktober kon l'A. Synd. in dezelfde rubriek optekenen dat ook in Spanje de burgerij en de klerikalen hun overwinning zeer duur betaald hebben, vooral weer eens met de doden onder de arbeiders die vochten als leeuwen: "hommage leur soit rendu". Welke les werd daar nu uit gehaald? De "calotins" hebben vermoord in naam van Christus. Om onze "calotins" en bourgeoisie te bestrijden: "vive le plan du travail"! Zoals in de BELGISCHE VAKBEWEGING was ook in de A. Synd. de berichtgeving oppervlakkig, ondanks de resoluties, de sympathiebetuigingen, de oproepen en de moties van het I.V.V. en van de Tweede Internationale.

Op 12 febr. 1936, onder de titel "Victoire", verheugde de A. Synd.

(4) *L'Action syndicale*, hoofdartikel 6 okt. 1934, get. "Le Martien".

(5) Vgl. met de houding van partij en syndicaat in de "Fédération boraine", waar minister A. Delattre de toonaangevende figuur was: J. PUISSANT, *L'évolution du mouvement ouvrier socialiste dans le Borinage*, Brussel, Palais des Académies, 1982, p. 346 vlg. Het betreft hier wel een mijnwerkersgebied.

zich over de kiesbusoverwinning van het Volksfront en meer speciaal van de Spaanse socialistische partij (P.S.O.E.). Zij werd voorgesteld als een revanche na de nederlaag van de heldhaftige strijders in Asturië, Oviedo en Madrid in 1934.

In 1934 en 1936, na de machtsgreep van Hitler en vóór het uitbreken van de Sp. B., schreef Gailly een reeks anti-militaristische artikelen. De Volkerenbond moest een algemene ontwapening opleggen en die politiek moest de nieuwe koning Leopold III tot de zijne maken. Moest het systeem van de collectieve veiligheid falen, dan kon gezocht worden naar een alliantie tussen Frankrijk, Engeland, Rusland, Tjechoslowakije, België, enz. Maar de zekerste waarborg voor de vrede is het socialisme: "La démocratie bourgeoise ne suffit pas, elle est d'essence capitaliste". Principieel revolutionaire taal, die men niet zelden aantreft in de toenmalige socialistische en syndicale pers. Maar met woorden nam de gauchistische oppositie en meer speciaal "L'Action Socialiste" geen genoegen (7).

Al op 25 juli 1936, een hoofdartikel van Gailly: "L'Espagne sanglante et révolutionnaire. Vive l'Espagne révolutionnaire, vive le socialisme!" Onmiddellijk werd de oproep gepubliceerd van president Azaña, zoals ook die van de S.K. en van de Algemene Raad van de B.W.P. die aanspoorde tot het inzamelen van geld, voedsel en geneesmiddelen (6). Enkele weken bleef het vrij stil. Twijfelde men aan de overwinningskansen van de Republiek? Op 10 oktober schreef Gailly: "La comédie doit cesser de toute façon". Hij bedoelde dat de niet-interventie een lacheding was geworden. De democratische landen moeten wapens leveren, "toutes les armes pour que vive l'Espagne libre". Dat daar, gezien de door de socialistische partijen en syndicaten genomen opties, niets van terecht kon komen, zal Gailly wel hebben geweten. Het blad publiceerde regelmatig karikaturen, tekeningen en beelden van de misdaden van Mola en Franco, zo bijvoorbeeld op 21 nov. 1936, een houtskool van "Jez": "L'Espagne agonisante pleure", die eerder defaitistisch aandoet. Op 28 nov. 1936 sprak Gailly een optimistischer taal. Men was slecht geïnformeerd geweest en daarom had men geloofd dat de rebellen, gesteund door de Moren, aan de winnende hand waren. Maar nu, "nous recroyons fermement à la victoire des républicains..." Madrid was inderdaad niet gevallen...

In de BELGISCHE VAKBEWEGING verdedigde meer speciaal C. Mertens vooral de politiek van Spaak en de Man in de regering. Zij publiceerde resoluties van het bureau van de S.K. tegen de niet-

(6) *L'Action syndicale*, 13 okt. 1934.

(7) *Ibid*, 10 nov. 1934 en 14 maart 1936.

inmengingspolitiek, bijvoorbeeld nog op 5 febr. 1937. Tegelijk werd de Belgische arbeidende klasse ertoe uitgenodigd meer begrip op te brengen voor de politieke moeilijkheden van de regering. Wat de niet-interventie betreft, moest de B.W.P.-kamergroep zich, om de regering niet in gevaar te brengen, bij de stemming onthouden. De Syndicale Commissie en haar nationaal blad rekenden op de Volkerenbond om op te treden tegen de schendingen van de niet-interventie. Intussen moesten de socialisten in de regering blijven om mogelijk deflatoire maatregelen te voorkomen, de werkloosheidsvergoedingen veilig te stellen, enz. De *de facto* en daarna *de jure* erkenning van Burgos mocht de verdere regeringsdeelname niet komen verstoren. Kortom, er was wel kritiek op de niet-interventie en de meer dan gebrekkige manier waarop zij werd nageleefd, doch niet op de regering met socialisten die deze politiek steunde. DE BELGISCHE VAKBEWEGING en l'ACTION SYNDICALE zaten, wat dat betreft, op dezelfde golflengte. Beide bladen wezen elke samenwerking met de communisten om Spanje te helpen van de hand. Op 16 okt. 1937 bracht de A. Synd. bijvoorbeeld een verslag uit over een debat tussen L. De Brouckère en A. Gailly. Het had plaats na het oktobercongres van de B.W.P. De Brouckère wees erop dat samenwerking met de Russen noodzakelijk was om de Republiek te redden. Voor Gailly bestond er geen enkel punt van overeenkomst tussen socialisten en communisten. Hij bracht ideologische kritiek uit op de communisten en op de Stalinistische dictatuur (8).

Waar de BELGISCHE VAKBEWEGING van april tot okt. 1938 praktisch niet repte over Spanje, bereikte de A. Synd. juist in die maanden een hoogtepunt. Wanneer Spaak in mei 1938 Georges Delcoigne naar nationalistisch Spanje stuurde, verschenen toevallig in de B.V. een aantal economische artikels over de Belgische export en de Spaanse industrie (9). De A. Synd. reageerde integendeel scherp tegen deze toegeving aan de rechterzijde. In verband met de Burgoskwestie vermeed de B.V. een standpunt in te nemen. Het blad zorgde wel voor vrijblijvende steunbetuigingen, gaf blijken van medeleven met de Spaanse kameraden in de strijd voor vrijheid en democratie, het drukte de tekst af van aan de republikeinen gestuurde telegrammen.

In de A. Synd. op 12 nov. 1938, onder de titel "Burgos, non, non, non et non!", een hartekreet. Liever vallen over Burgos ter ere van Spanje, van onze vrienden, dan ze te verraden. Maar op 10 dec. al werd de Burgoskwestie toch minder belangrijk geacht dan de bin-

(8) *Ibid.*, 1 mei 1938.

(9) *De Belgische Vakbeweging*, 20 mei 1938.

nenlandse politiek en daarom hernieuwde het blad zijn steun aan Spaak... Op 21 jan. 1939 verklaarde de A. Synd. zich tegen het zenden van een handelsvertegenwoordiger. België moest bij de Engelse en de Franse regering gaan pleiten voor Spanje. Is dat kronkelen in vreemde bochten bij de lezers geloofwaardig overgekomen? Maar op 22 maart 1939, toen het kwaad al lang geschied was, viel het blad terug op de poten: "La victoire de Burgos, on déchanté...". En op 27 mei en 24 juni, na de nederlaag van de Republiek, werd nuchter vastgesteld dat uit de erkenning van Franco geen economisch voordeel voor België was voortgevloeid...

Op 18 maart 1939 werd de nederlaag van de Republiek dan maar toegeschreven aan de communisten die in Madrid zouden gerevolteerd hebben tegen de republikeinse regering. Dat deze aan het onderhandelen was over de voorwaarden van een capitulatie werd niet vermeld. De Sowjet-Unie had Spanje alleen maar geholpen in ruil voor klinkende munt, werd eraan toegevoegd.

De A. Synd. sprak dus een radicalere, zelfs demagogische, taal dan de B.V. Zij steunde de regering op een subtielere manier, rekening houdend met de syndicale basis in Charleroi en omgeving. Vóór de nederlaag van de Republiek zich duidelijk aftekende, waren de aanvallen op de Sowjet-Unie en de Spanje-politiek van de Belgische communisten zo goed als afwezig. De B.V. versluisde minder dat de socialistische vakbeweging zich met hart en ziel moest overleveren aan de partij en aan een regering waar socialisten in zetelden. In de A. Synd., maar dat vloeide zeker voort uit het regionaal karakter, trachtte men de toch dubbelzinnige houdingen te compenseren door het organiseren op grote schaal van hulpacties, het berispen van leden die hun penning niet stortten, het organiseren van tonnen feestelijkheden, bloemen- en zegelverkoop, het versturen van tonnen voedsel, klederen, breigoed, geneesmiddelen en medische apparatuur. Speciale convoien vertrokken naar Spanje. Er werd natuurlijk ook gezorgd voor de opvang van kinderen. De B.V. moest zich op dat vlak minder moeite geven. Het zou allicht de moeite lonen ook andere arrondissementele bladen bij het onderzoek te betrekken, wat Wallonië betreft zeker de Luikse, al was het maar om na te gaan welke daar de invloed kan geweest zijn van een J. Bondas, die te Luik behoorde tot de minderheid die de regeringsdeelname tot elke prijs steunde. Ook in Vlaanderen zou moeten onderzocht worden in welke mate politieke en tegelijk vaak syndicale leidende figuren hun achterban hebben beïnvloed, hoe zij de Burgos-politiek verklaarden, enz. In afwachting van verdere opzoeken formuleren wij hier de hypothese dat er op de zopas behandelde niveaus, wat de grond van de zaak betreft, niet veel verschillen zullen geweest zijn.

Meer verscheidenheid treft men, zoals al aangekondigd, aan in de bladen van de verschillende centrales, die hier onderzocht werden.

Eerst een groep bladen die het dichtst aanleunden bij de door de S.K. ingenomen standpunten.

DE VOEDING was het maandelijks orgaan van de "Centrale vereniging der voedings- en landarbeiders in België", met als nationaal secretaris de reformistische Jef Lauwers. De Centrale telde in 1937 wat minder dan 3500 leden (tegenover meer dan 10.000 voor de christenen, vlak voor de oorlog). Daaronder waren er veel pasteien broodbakkers, werkzaam in uiteraard kleine bedrijven, doch allicht ook in grote al dan niet coöperatieve bakkerijen behorend tot de socialistische zuil. Dit zou kunnen betekenen dat het blad een trouwe spreekbuis moest worden van de S.K. en van de B.W.P.-leiding. De V. was inderdaad onmiddellijk gewonnen voor het Plan van de Arbeid. Het blad bracht in 1934 hulde aan de heldhaftige strijders van de "Commune van Weenen" (10), doch liet de Commune in Asturië onopgemerkt voorbijgaan. Het publiceerde artikelen tegen het fascisme in Italië, tegen "de bloedhond" Dolfuss en het greep de gelegenheid aan om heftig uit te varen tegen de christelijke organisatie die in de voedingssector veel sterker stond dan de socialistische Centrale. Begin 1935 rees de angstige vraag "Wat zal het jaar 1935 ons voorbehouden?" 1934 was een der meest tragische jaren die het proletariaat had gekend: de weliswaar mislukte putsch van de Franse fascist en, kort daarop, de overwinning van Dolfuss. Pas nu werden enkele regels gewijd aan de duizenden slachtoffers in Asturië van de Spaanse reactie, die niet was teruggekeerd voor het inzetten van "onbeschaafde" Afrikaanse troepen. Om begripsverwarring te voorkomen werd duidelijk gesteld dat fascisme niets gemeenschappelijks heeft met socialistische geplande economie, een impliciete verwijzing naar het Plan van de Arbeid (11).

In februari-maart 1936 werd melding gemaakt van het optreden van een internationale delegatie bij de Spaanse radicaal-rechtse eerste minister G. Lerrooux ten voordele van de ter dood veroordeelde Spaanse kameraden. Het is een element dat wij niet aantreffen in andere geraadpleegde vakbladen.

DE VOEDING was, zoals een aantal andere Centrales, tevreden met de intrede van de socialist in de regering.

In het nummer van aug. 1936, een artikel getekend door de Centrale: "Het Spaansche Drama". De opstand van de generaals is een wandaad van het kapitalisme. De paus keurt niet af, want de belan-

(10) *De Voeding*, 14 maart 1934.

(11) *Ibid.*, jan. 1935.

gen van de Kerk zijn verweven met die van het kapitalisme. De burgerlijke pers zwijgt over de massamoorden van de rebellen, o.m. te Badajoz. De moordpartijen zouden dikwijls geleid zijn door priesters "geholpen in hun onmenselijk werk door wilden van Noord-Afrika". De arbeiders moeten de leugenachtige burgerlijke pers schuwen. In Spanje wordt gevochten voor de democratie. Geld geven is dus heilige plicht, aangezien de wereldvrede op het spel staat. Bekende thema's met hier en daar een informatie die elders ontbreekt en vooral een bijzonder sterk beklemtonen van het misdadig optreden van Kerk en geestelijkheid.

In september-oktober 1936 sprak de Centrale, zoals overigens de S.K., zich in een hoofdartikel ondubbelzinnig uit tegen een mogelijk Volksfront in België. De meeste andere door ons geraadpleegde bladen van Centrales raakten deze kwestie weinig of nauwelijks aan. Maar de V. was, het blijkt verder nog, bijzonder sterk anti-communistisch en de Sowjet-Unie beslist niet goed gezind, ofschoon ook zij tot het einde van 1938 geen kritiek uitbracht op het optreden van de Komintern in Spanje. Naar eigen zeggen was voor de V. het afwijzen van het Volksfront geen principiële kwestie. De liberalen wilden immers toch niet samenwerken met de communisten en evenmin de christen-democraten met hun vakbonden, want in andere landen had het Volksfront de handschoen opgenomen tegen de voorrechten van de Kerk. Vooral de communisten stuurden aan op een Volksfront, samen met enkele tot gisteren onbekende (liberale) intellectuelen. De vakbeweging heeft niets te winnen bij een dergelijk front, dat niets meer zou zijn dan een gemeenschappelijke actie tussen socialistische en communistische arbeiders. Door celvorming zouden de communisten pogen zich van de leiding meester te maken. Zij zijn soms reformistischer dan de huidige leiders van de arbeidersbeweging, allicht wegens hun bereidheid tot samenwerken met een deel van de burgerij. Op het syndicaal vlak bestaat in België een eensgezinde arbeidersbeweging. De communisten moeten die dan maar versterken. Dus geen Volks- of eenheidsfront, maar wel een organisatorische eenheid in de schoot van de vakbond. Kiezen tussen Rex en Moskou? Beide zijn te verwerpen, want in Moskou heerst Stalin als een dictator. Duidelijk in het Spoor van de S.K. en van Mertens wenst de V. "een regime zoals het Zweedsche" (12). Meer dan gebruikelijk in de bladen van de Centrales motiveerde de V. de redenen waarom niet kon samengewerkt worden met de communisten.

De V. betreurde natuurlijk ook dat de niet-interventieakkoorden

(12) *Ibid*, sept.-okt., 1936.

met de voeten werden getreden.

In juni 1938 begroette de V. "met vreugde en fierheid den eersten socialistischen eerste-minister". Dat werd gezien als een steun voor een reeks sociale verbeteringen. Het september-oktobernummer van 1938 bracht verslag uit van het congres van 20 sept. van het Belgisch Vakverbond (B.V.V.). Na Spaak gehoord te hebben, keurde het B.V.V. de gevolgde vredespolitiek (nl. de "neutraliteitspolitiek") goed. Volgde dan een proclamatie van J. Bondas en van P. Finet enerzijds, en van Vandervelde en De Man anderzijds. De V. stelt vast dat de B.W.P. altijd al pacifistisch was en "wat ons betreft, wij willen noch den buitenlandschen oorlog, noch den burgeroorlog", dat in tegenstelling met Rex, V.N.V. en andere uiterst rechtsen.

Ook uit een reformistisch oogpunt was de V. bijzonder gematigd en volgzaam. Hier geen klassenstrijdtaal, die in verschillende andere bladen wél gesproken werd. Heftig anti-klerikalisme vervulde de functie van een soort substituut. Geen gelegenheid bleef onbenut om de christelijke arbeiders met de neus op de houding van de Oostenrijkse en de Spaanse bisschoppen te drukken, die de "hitlerisatie" van hun land vreugdevol begroetten of voor Franco kozen.

De Spaanse burgeroorlog levert stof voor een "leçon de choses" om de christene gesyndikeerden tot juistere inzichten te brengen. In februari 1937 werd een "prachtig" nummer van DE BELGISCHE VAKBEWEGING aanbevolen. De leden van de Voedingscentrale hadden het overigens ontvangen, maar ze kregen de raad het nummer door te spelen naar de christenen. Het bevatte o.m. een artikel van de Spaanse uit België gezette priester Leocadio Lobo, waarin beschreven wordt hoe in zijn land Kerk en geestelijkheid zich verzetten tegen de stoffelijk en zedelijke verheffing van de arbeidersklasse uit angst voor het socialisme. De leden van de vakbond worden ertoe uitgenodigd dat uit te leggen aan de christenen, "aldus zult ge het uwe bijgedragen hebben in den grootschen strijd dien uw heldhaftige Spaansche broeders op dit oogenblik voeren..."

In januari 1939 werd een bedroefde terugblik geworpen op 1938 : Anschluss, München. Het was alles een late vrucht van de Vrede van Versailles. En dan de weinig overtuigende verzuchting: "moge in 1939 de Spaansche democratie een beslissende nederlaag toedienen aan het internationaal fascisme".

In maart 1939, toen de nederlaag zeker was, luidde het: "Wat ook de uitslag van dien strijd weze, de arbeidersklasse van ons land zal voortgaan haar sympathie tegenover het republikeinsch Spanje te betuigen". De Centrale deed haar plicht. De leden moeten hun penning blijven storten (13). Van mei 1939 af werd uitgehaald tegen

(13) *Ibid*, maart 1939, eerste blz., klein.

de "Vrienden van de Sowjet-Unie" in de eigen partij en in andere vakbonden. I. Blume en Fernand Brunfaut (Brussel), toevallig opposanten van de Burgos-politiek, moesten het ontgelden, ook omdat zij voor personeel en feesten de Voedingsvakbond hadden links laten liggen.

LE METALLURGISTE (van 1934 af) verschaft uiteraard weinig informatie over de Vlaamse gewesten. Het blad viel tegelijk heftig de kapitalisten en de christen-democraten aan. De Antwerpenaar Frans Longville, secretaris van de Centrale der metaalbewerkeren en een tijdlang bedrijvig in de "Socialistische anti-oorlogsliga", waarover straks meer, schreef ook in het metaalbewerkerenblad sterk antimilitaristische artikelen. In de strijd tegen kapitalisme en crisis schaarde hij zich zonder restrictie aan de zijde van De Man. 1 mei 1934 werd geplaatst "sous le signe du Plan du Travail", wat ook de boodschap was van de S.K. Tegelijk werd o.m. door J. Bondas (Luik) de demagogie bevochten van L'ACTION SOCIALISTE, die in het spoor liep van de communisten "et autres amis du Drapeau Rouge". Doch in de nummers van oktober tot december 1934 troffen wij niets aan dat verwijst naar de opstand in Asturië en andere Spaanse provincies. Duitsland en Oostenrijk, waar men nog steeds zit te wachten op de "corporatieve staat" van Dolfuss, ontsnapten evenwel niet aan de aandacht van Le M.

In juni 1936 was men ontgoocheld over de verkiezingsuitslag in België, maar Le M. troostte zich met de vaststelling dat de regering Van Zeeland toch ruime inspiratie zocht in het Plan van de Arbeid...

In aug. 1936 treft men op de frontpagina een artikel aan van Fr. Longville: "Révolution en Espagne". Spaanse boeren en arbeiders hebben zich weer eens in de strijd geworpen tegen de bloed- en de hongerwet van de "seigneurs féodaux". Deze wilden het Ancien Régime redden in naam van God, leger en Sint Ignatius van Loyola. Volgt een historisch overzicht over drie kolommen met portretten, waarin eindelijk ook melding werd gemaakt van de "prolétaires des Asturies" en van de februariverkiezingen.

In sept. en okt. 1936, titels als "Une lutte héroïque", "Tous pour l'Espagne". Er werd ook melding gemaakt van een belangrijke redevoering van "notre ami Pascual Tomas", secretaris van de socialistische Unión General de Trabajadores (U.G.T.) en oud-secretaris van de Spaanse metaalbewerkerenvakbond (14). De redevoering was natuurlijk gericht tegen de non-interventiepolitiek en de schendingen van het akkoord door Duitsland en Italië, die met vliegtuigen en tanks de rebellen een militair overwicht bezorgden. Le M. sprak zich

(14) *Le Métallurgiste*, okt. 1936.

naar aanleiding daarvan ook uit tegen het fiasco van de internationale commissie die toezicht moest houden op de naleving, maar in feite Duitsland en Italië de vrije hand liet. Le M. drukte de hoop uit dat de Sowjet-Unie het voorbeeld van de fascistische landen zou volgen, wat intussen al was geschied. Alvarez Del Vayo, links socialist, minister van buitenlandse zaken in de regering van Largo Caballero, had einde sept. 1936 de schending van het niet-interventieakkoord al aangeklaagd. Voor de Volkerenbond had hij verklaard: "Les batailles sanglantes de l'Espagne sont les champs de bataille de la guerre mondiale prochaine". Doch, zoals de al vermelde ACTION SYNDICALE, steunde Le M. de niet-interventiepolitiek van de regering tegen de Belgische communisten en de adepten van Walter Dauge.

De gebeurtenissen in Spanje werden min of meer op de voet gevolgd via de gebruikelijke steunacties. Dat was o.m. met veel aandrang het geval in de nummers van mei en juni 1938. Twee kolommen werden gewijd aan de misdaden van de rebellen en aan de onmacht van de Volkerenbond en van de democratische landen. Maar het hoofdartikel was gewijd aan een "Evénement Historique" (zeer groot lettertype). Het was weliswaar een overname uit LE MOUVEMENT SYNDICAL. Voor het eerst in de geschiedenis hadden de socialistische een eerste-minister: P.H. Spaak! Na twee jaar burgeroorlog werd in aug. 1938 een artikel gewijd aan de "Douloureux anniversaire". Een maand later werden de Belgische communisten, die verder ijverden voor een Volksfront, gehegeld: "Front populaire" en ook "l'Unité... sont des chimères". In nov. 1938 klein en in een hoekje: "Pas de Munich pour l'Espagne", de rebellen moeten zich terugtrekken...

In februari 1939 werd hulde gebracht ter nagedachtenis van E. Vandervelde. Met geen woord werd gerept over diens geschillen met Spaak en over de Burgos-kwestie. Maar ook in de andere vakbondsbladen was daar weinig sprake van, wat misschien een gedeeltelijke verklaring vindt in de omstandigheid dat de lezers beschikten over andere bronnen dan hun syndicaal blad.

Merkwaardig is toch dat in Le M. de ondergang van de Republiek zo goed als onopgemerkt voorbijging. In de Eén Mei-boodschap van 1939 ontbrak zelfs een verwijzing naar de heldhaftige Spaanse kameraden, wiens bloed nochtans bleef vloeien tijdens een terreur die nog jaren zou duren. Le M., waarvan men meer originele strijdvaardigheid, al was het maar puur verbaals zou verwacht hebben, liep dus helemaal in het spoor van de nationale syndicale leiding die haar lot verbonden had aan een regering met socialistische, ook al was er van de verwezenlijking van het Plan van de Arbeid maar heel

weinig terechtgekomen.

DE ONTVOOGDING, het maandblad van de Algemeene centrale van bouw- en ameublementswerkers en gemengde vakken, getuigde ook niet van veel persoonlijk inzicht. In het blad van deze bij uitstek reformistische vakbond werd niettemin alles gezien in functie van de strijd tegen het fascisme. Het sprak zich vanzelfsprekend ook uit tegen de non-interventiepolitiek, een kluchtspel waarin de democratische landen verschalkt worden. Frankrijk, Engeland en de Sowjet-Unie maakten zich belachelijk met hun vrees voor een nieuwe oorlog. Om die te vermijden was precies stoute taal nodig. De nederlaag van de republikeinen zou immers overal leiden tot een overwinning van het fascisme. En in april 1939: "Het treurigste van deze zaak (nl. de overwinning van Franco) is dat wij binnen kort gehouden zijn de gevolgen ervan duur te betalen". Dit schijnt te impliceren dat het blad in feite nooit veel verwachtte van de neutraliteitspolitiek van de regering. Maar in 1939 bleef men, weinig consequent, toch pleiten voor een "voorzichtige" neutraliteit, waar ook de Duitse inval in Polen niet van mocht doen afwijken.

De solidariteitsactie voor Spanje was wel in het oog springend. Er verschenen vreselijke foto's van bij bombardementen vermoorde kinderen. Met de geldelijke steun van de leden werden Spaanse kinderen aangenomen. Te Antwerpen kregen zij onderdak bij personeel en aangeslotenen van de vakbond (foto's van 20 kinderen op een voor hen ingericht feest). De toppunten van de belangstelling voor Spanje: tot oktober 1937 en dan weer van sept. 1938 tot februari-maart 1939. Kritiek op het optreden van de communisten in Katalonië tegen de anarchisten en vooral tegen de P.O.U.M. is er even weinig als in de meeste vakbondsbladen. Men doet een beetje alsof in Spanje de socialisten de zaak in handen hadden. Wel vindt men het, zonder veel verduidelijking, spijtig dat de mensen in Barcelona weinig begrip toonden voor de noden van de regering.

Pas in nov. 1939 werd, naar aanleiding van het Duits-Russisch niet-aanvalspact, krasse taal gesproken over het verval van het communisme in de westerse landen, een onvermijdelijk gevolg van het schandelijk bedrog van Stalin. Het niet-aanvalspact was het grootste bedrog in de geschiedenis van de volkeren. Het werd dan nog gepleegd in naam van het socialisme.

Het fraai uitgegeven maandblad van de Belgische transportarbeidersbond, DE ARBEID IN BEELD, konden wij slechts gedeeltelijk doornemen. Het staat vast dat de bond zeer ver ging in de steunacties en daarbij veel risico's nam, zoals ook blijkt uit een andere bijdrage in deze bundel gewijd aan de wapenleveringen. Waren daarbij betrokken L. Major (havenarbeider te Oostende), Omer Becu en Phi-

lemon De Witte. Uit het nummer van juli-augustus 1937 blijkt dat beide laatstgenoemden opgepakt werden wegens wapensmokkel en veroordeeld tot een halve maand tot twee maanden gevangenisstraf of een vrij zware boete. Ph. De Witte, de uitgever van ARBEID IN BEELD was nationaal secretaris van de vakbond en tegelijk secretaris van de Internationale vereniging van zeeofficieren (15). Twee volledige nummers (36 blz.) werden gewijd aan Spanje. Er was o.m. sprake in van de toestand van de arbeiders vóór het conflict. De burgeroorlog wordt behandeld in al zijn aspecten. De voorkeur ging naar een totaalinterpretatie eerder dan naar occasionele berichtgeving. Maar ook hier wordt gezwegen over de interne partijstrijd in het republikeinse kamp. Van jan. 1937 af werden steunzegels uitgegeven voor de duizenden vrijheidsstrijders die hun leven geven in de kamp tegen het fascisme dat in Spanje moet worden tegengehouden. Helpt men ze niet dan zullen de fascistten heel Europa "platwalsen". De bond adopteerde zelf dertig Spaanse kinderen.

LE TRAVAILLEUR DU LIVRE - DE BOEKBINDER was het maandblad van de Centrale Boek en Papier, die ongeveer 4500 leden telde in 1940, iets meer dan de A.C.V.-rivaal. Zoals de meeste andere was dit blad ook sterk gericht op de beroepsbelangen. Relatief weinig artikelen hadden een politieke strekking. Het vertoonde een sterke pacifistische inslag en was bijzonder gevoelig voor het sluipend fascistisch gevaar en voor de oorlogsdreiging (16). In augustus 1936 werd onmiddellijk een groet gebracht aan de boekbewaterkers van Spanje die moedig strijden voor de democratie. De Belgische boekbewaterkers zullen ze steunen door hun penning te storten (17). In oktober 1936, toen het er slecht uitzag voor de Republiek, verscheen er voor het eerst een groot hoofdartikel: "Ter hulp. Au secours!". Daarin wordt de betekenis toegelicht van het "bloedig treurspel". Aan de ene zijde stonden de arbeiders en de boeren met een wettige Volksfrontregering, aan de andere kant meinedige generaals met "andere parasieten van het militarisme", adellijke en andere grootgrondbezitters, die bijgestaan werden door "de laatste overblijfselen van de duistere en dweepzieke machten van het verleden en van de nieuwe krachten van het internationaal fascisme". Met een bitter beperkte bewapening strijden de verdedigers van de Republiek tegen "de woeste Marokkaanse troepen", tegen de Italianen en driemotorige Duitse Junker-vliegtuigen. Het wordt een

(15) Zie de bijdrage van Bénédicte DENEYS in de verslagen van het colloquium.

(16) *Le Travailleur du Livre-De Boekbinder*, juli 1936.

(17) *Ibid*, 4e pagina onderaan, vet, aug. 1936.

"collectieve moord". Wat doen de regeringen van de vrije volkeren om de jonge Spaanse democratie te redden? Hulp!

In december 1936, in de rubriek "En bref", grote opluchting. De krijgskans is gekeerd. Madrid is niet gevallen. De gemene vrouwen- en kindermoordenaars zijn gestuit door het "on ne passera pas" van de arbeidende klasse. Van Spanje was er ook sprake in de rubriek "La vie dans les sections". De Brusselse lokale federatie van het Boek kondigt al na drie maanden "bataille de classe", de bloedigste uit de geschiedenis van het proletariaat, een voordracht aan van Jean De Boe, pas uit Spanje teruggekeerd van een reis. In de grote feestzaal van het Brussels Volkshuis zal op 19 jan. 1939 een film geprojecteerd worden en foto's en affiches zullen tentoongesteld worden. Een massale opkomst zal de betekenis hebben van een protest tegen de "blocus à sens unique et contre l'hypocrisie de la non-ingérence". Neutraliteit t.a.v. de Spaanse revolutie is gewoon ondenkbaar. Na de bevordering van C. Mertens tot nationaal secretaris van de S.K., waarvoor hij van harte gefeliciteerd werd, schijnen althans de Brusselse boekbinders ideologisch niet in het kielzog gebleven te zijn van hun vroegere leider.

Een hoofdartikel werd in febr. 1937 gewijd aan "De wereld in beroering". Het was gericht tegen de bewapeningswedloop. In Spanje werd de burgeroorlog ontketend om de democratie te nekken en om ze ook in andere landen te bedreigen. Hoe te reageren? Door de arbeidersorganisaties trouw te blijven en zich niet te laten meeslepen door, niet nader bepaalde, opruiers en door zich te onderwerpen aan een vrijwillig aanvaarde tucht. Alleen op die manier kon de arbeidende klasse de wereldvrede vestigen. Dit is vrij ondoorzichtig en het klinkt zelfs wat naief. Moesten de lezers eruit verstaan dat men vertrouwen moet schenken aan de S.K. en aan de B.W.P. evenals aan wat zij deed in de regering? De communisten en de pogingen tot het vormen van een Volks- of een eenheidsfront worden in dit verband ook hier niet vermeld. In oktober 1937 werd op de laatste bladzijde in het artikel "Allons nous vers la guerre?" opnieuw uitgehaald naar het bedrog van de non-interventie, die alleen de oorlogstokers heeft aangemoedigd. Ook in het eigen land spelen de burgerlijke politici hetzelfde spel als het internationaal fascisme. Het fascisme voert zonder verpozen oorlog tegen het eigen volk, "contre le prolétariat et la paysannerie, contre les communistes et les socialistes, contre les Eglises catholique et protestante, contre les Israélites...".

Een nieuwe economische inzinking tekent zich al af. Om te overleven zal de bourgeoisie weer op zoek gaan naar afzetgebieden en grondstoffen. Crisis of oorlog kunnen zich uiteindelijk keren tegen

de bourgeoisie, die in het fascisme een redplank meent gevonden te hebben. Dat kan niet gebeuren zonder de klassenstrijd.

Ondanks deze en enkele andere gelijksoortige beschouwingen, in de loop van 1937 en 1938, over het thema "Comment arrêter le massacre de milliers d'innocents en Espagne?" en "Comment barrer la route au fascisme?" werd de "neutraliteitspolitiek" van de regering toch niet in vraag gesteld (18). In oktober 1938 werd vastgesteld dat München de vrede niet veilig gesteld had. De Westerse democratieën hebben geen dam opgeworpen tegen het fascisme, "de wolven verslinden elkaar onderling niet".

Zijn het uiteindelijk niet alleen de methoden om de overheersing van de bourgeoisie te bestendigen die de "burgerlijke democratie" onderscheiden van het fascisme? Beide regimes zijn van dezelfde klassenaard, d.w.z. dat zij stoeien op een identiek uitbuitingssysteem. München was derhalve niet meer dan een voorlopige verstandhouding tussen bandieten. Vrede, zeker, maar toch niet ten koste van een overwinning van het Duits fascisme, want dat is een "meer zekere en meer verschrikkelijk oorlog voor morgen". In een kapitalistisch systeem is vrede niet mogelijk. Daarom moeten de privé-eigendom en de nationale onderdrukking afgeschaft worden. Daar moeten de syndicaten naar streven. Zij moeten niet alleen vechten voor onmiddellijke stoffelijke belangen. Dat zijn veel meer de woorden van De Boe van de Brusselse typografen dan van C. Mertens en de S.K.-top, om niet te spreken van de socialistische ministers. Het is moeilijk te geloven dat dit alleen maar een soort ritueel discours is, een repetitie van de klassenstrijd-catechismus. Rechtstreekse kritiek op concrete punten zoekt men echter tevergeefs. Als puntje bij paaltje komt, is het precies alsof de socialistische centrales, net zoals de christene arbeidersorganisaties, ook niet aan "politiek" doen. De militaire gebeurtenissen, de regeringswisselingen in Spanje, de tegenstellingen in het republikeins kamp, het optreden van de Sowjet-Unie en van de Komintern, de Internationale Brigaden, de kwestie van het al dan niet vormen van een Volksfront of van een Eenheidsfront, enz. komen even weinig ter sprake als in de meeste andere vakbladen. Het is slechts in bedekte termen dat enige punten van verre worden aangeraakt. Moesten sommige centrales misschien meer dan de algemene en arrondissementale bladen de gevoeligheden van een deel van hun achterban ontzien? Waren er onder de leden een aantal communisten of gau-chistische geschoolden? Het valt niet af te leiden uit het blad zelf. Meer dan bijvoorbeeld LE METALLURGISTE schreef het een anti-

(18) *Ibid.*, jan. 1938.

kapitalistische en "anti-burgerlijke democratietaal".

De diamantbewerdersbond met zijn naar eigen getuigenis ongeveer 11.500 leden, tegenover 5600 voor het A.C.V., dat zijn aanhang vooral vond bij Kempense thuiswerkers, groepeerde een soort "aristocratie" onder de arbeiders. De leden waren geconcentreerd te Antwerpen en in de onmiddellijke omgeving. De vakbond beschikte over een relatief grote zelfstandigheid in de S.K. en hij had een buitengewoon grote invloed in de B.W.P.-federatie. Hoofdsteller van de DIAMANTBEWERKER was Louis Van Berckelaer, voorzitter van de Antwerpse diamantbewerdersbond en tegelijk B.W.P.-senator, een merkwaardige en enigszins autoritair aangelegde autodidact. Zoals verschillende anderen had hij intellectueel veel te danken aan Amsterdamse vakgenoten, als bv. H. Polak, waar vroeger uitstekende betrekkingen mee onderhouden werden. De DIAMANTBEWERKER steekt nogal schril af tegen de publicaties van de andere centrales. Het is een goed uitgegeven en dik weekblad, met veel economische artikelen die de diamantwereld aanbelangen. Men treft er veel en soms lange uittreksels in aan uit de Belgische vooral socialistische pers (Volksgazet, Vooruit, Le Peuple) evenals uit buitenlandse, vooral Nederlandse kranten. De hoofdartikelen waren geschreven in een vlotte en voor de meeste lezers begrijpelijke taal. De Bond beschikte over een rijke regelmatig aangevulde bibliotheek, waarvan de intussen overleden literator Gerrit Schmook, die vervolgd werd wegens activisme, in 1925 de bibliothecaris werd (19). In het blad treft men niet alleen lijsten aan van boekenaanwinsten, maar ook de programma's van de Nederlandse Schouwburg en van de Koninklijke Vlaamse Opera...

De DIAMANTBEWERKER toonde zich heftig anti-klerikaal. De christelijke gesyndiceerden werden beschouwd als een soort stielbedervers en onderkruipers. Er waren ook moeilijkheden met ingewekenen, aangeworven door vaak Joodse kleine bazen, die onder het tarief werkten. Maar van anti-semitisme kon er geen sprake zijn. Een aantal leden waren zelf Joden, waaronder communisten en trotskisten, die uit het bondsbestuur werden geweerd en soms hard werden aangepakt. L. Van Berckelaer dulde geen afwijkende houdingen. Op de vergaderingen moest hij vaak het hoofd bieden aan welbespraakte en geschoolde linkse contestanten. Hij werkte samen met de oratorisch begaafde en vlot schrijvende Jan Bartels. De diamantbewerdersbond beschikte ook over een eigen mutualiteit, "Zonnestraal", en een crisiskas die, ondanks alle aandringen, niet

(19) G. SCHMOOK, *Stap voor stap langs kronkelwegen*, Antwerpen, 1976, *passim*.

aangesloten was bij het Nationaal Verbond van de Socialistische Mutualiteiten (20). In 1938 werd ook nog een natuurvriendenhuis van de A.D.B. te Grobbendonk in de Antwerpse Kempen ingehuldigd. Een wereldje op zichzelf, waarin nauwlettend werd toegekeken op de kwaliteit en het aantal van de leerjongens.

Het politiek bewustzijn van een aantal aangeslotenen was nochtans bijzonder groot. Op de vergaderingen moesten Van Berckelaer en Bartels vaak optornen tegen de trotskist Lode Polk of tegen de gebroeders Akkerman, die beiden zouden sneuvelen in de Spaanse burgeroorlog. De jongste "Piet" (Israël) werd politiek commissaris in het bataillon A. Marty en recentelijk gaven de C.C.C. zijn naam aan een terreuractie (21). Maar nog anderen sloten aan bij de Internationale Brigaden en lieten soms via DE DIAMANTBEWERKER iets van zich horen. De "arbeidersaristocratie" was dus politiek goed gevormd en toonde zich strijdbaar op meer dan één vlak.

In de kamp tegen oorlog en fascisme stond de A.D.B. te Antwerpen vooraan. Zo bijvoorbeeld de oproep op 28 maart 1936 tot deelname aan de provinciale, anti-fascistische betoging. Niemand mocht daarop ontbreken: "Wij moeten meester van de straat zijn!".

In het nummer van 22 aug. 1936 werd de Sp. B. niet alleen gezien als een Spaanse aangelegenheid, maar als eens strijd tussen democratie en fascisme. In tegenstelling met wat de leugenachtige burgerlijk pers voorhoudt, was Spanje niet verarmd door het Volksfront, maar wel door de opeenvolgende regeringen van adellijken, grootkapitalisten en generaal, die altijd door dik en dun gesteund werden door de Kerk. De antiklerikale uitvallen waren legio en op 24 okt. gaf Bartels op de frontpagina een aantal beschouwingen ten beste over de superioriteit van de atheïst op de dogmatisch gelovige, die niet ziet dat hij misleid wordt. Er kan geen vrede heersen als "gij zelf, werklieden, niet mede den strijd aanbindt tegen de klasse die U uitzuigt, die U naar oorlogen drijft", enz. Er werd beklemtoond dat de Spaanse regering bestond uit "burgerlijke democraten" en dus niet uit communisten, zoals de katholieke pers beweerde. Door geloof en opvoeding zouden de meeste ministers zelfs katholiek zijn. Een groot deel van Franco's troepen bestaat niet eens uit Spanjaarden en katholieken, maar wel uit "half wilde, woeste Mooren".

Op 29 aug. 1936 werd het marxisme verdedigd tegen zijn belagers. Het is niet de oorzaak van de crisis, die te wijten is aan het groot-kapitaal. Het land waar geen crisis is "en dat is juist het een-

(20) A. VAN LAAR, *De geschiedenis der arbeidersbeweging van Antwerpen en omliggende*, Antwerpen, 1926, *passim*.

(21) Over Joden in de I.B., zie de bijdrage van R. VAN DOORSLAER in deze bundel.

ige (gedeeltelijk) marxistische land" is Rusland. En daar wijdde de vaak wat breedspakerige Bartels drie kolommen aan. Rusland was maar "gedeeltelijk" marxistisch, omdat er een dictatuur heerst. Doch in fascistische landen werkt de dictatuur in het voordeel van de kapitalisten en in Duitsland is de godsdienstvrijheid ook beperkt. Dat het marxisme alle bezit afneemt is een leugen. In Rusland werden alleen de grootgrondbezitters en het grootkapitaal onteigend en er zijn vele miljoenen eigenaars voor in de plaats gekomen. En dat wil de regering in Spanje ook doen, maar zonder dictatuur en door middel van het algemeen kiesrecht. Het marxisme neemt dus niet de winsten van de kleine zelfstandigen af (een aantal diamantbewerkers poogden met meer of minder succes zelfstandigen te worden). Nog voor Rusland de Republiek daadwerkelijk steunde met wapenleveringen, was het oordeel over de Sowjet-Unie dus eerder mild. Soortgelijke beschouwingen troffen wij niet aan in andere vakbladen. Maar reeds op 5 sept. 1936 reageerde Van Berckelaer met een artikel over de "fascistische gruwelen in Rusland". Naar aanleiding van de vonnissen op het proces van Moskou boorde hij de gedachte aan een Volksfront in België met de communisten — en de A.D.B. had er enkele in zijn rangen — in de grond. Hij beriep zich daarbij op een uittreksel uit de Amsterdamse progressistische krant "Het Volk", waarvan de auteurs niet langer sympathie hadden voor de S.U.. Moskou stelde zich nu immers op dezelfde fascistische lijn als Oostenrijk, Duitsland; Italië, "plus de opstandige generaals in Spanje". Na de eerste wapenleveringen van Rusland aan de Republiek, was er geen plaats meer voor soortgelijke kritiek.

Op 11 nov. 1936 bestreed Bartels de opvatting dat de rebellen zouden vechten tegen het moordend communisme: "wie is er... verbaasd dat het marxisme veld wint, wanneer de menschen zoo uitgebuit worden", en "wij zijn verbaasd over de lankmoedigheid der arbeiders en worden soms wrevelig over hunne laksheid en slaafsche onderwerping aan het kapitalistisch regiem". Het communisme is de rode lap maar de stier die de kapitalisten willen afgemaakt zien is het opkomende volk. In feite gaat het tegen de syndicaten.

Op 16 april 1937 verneemt men dat het lid Lode Verbraeken, die zich bij de I.B. gevoegd had, sneuvelde als zovele anderen "die alles hebben getrotseerd om het verraad der kapitalistische klasse te bevechten". Op 15 januari 1938 werd een niet getekende brief afgedrukt van een bondslid dat ingelijfd was bij het Frans-Belgisch bataljon Pierre Brachet. De zege van Teruel was maar een begin van de actie van het machtige proletarische leger. Met dank aan de A.D.B.-ers die ons als waardige medekampers "door hunne groote solidariteit steunen". En op 22 april 1938, bij de "Ingezonden stuk-

ken", een brief waarin eraan wordt herinnerd dat de Spaanse Republiek, geholpen door de roemrijke Internationale Brigaden, al meer dan achttien maanden strijdt tegen "de landverraders Franco en Cie". Hun moed wijst ons op onze plichten. In de andere vakbladen werd er weinig of geen melding gemaakt van de I.B.

Moet de verklaring gezocht worden in de omstandigheid dat de A.D.B. meer vrijwilligers, waaronder ingeweken anti-fascistische Joden, in zijn rangen telde dan de meeste andere syndicaten?

Via lange en veelvuldige uittreksels uit de internationale pers kon de lezer zich bijvoorbeeld een opinie vormen over de redenen waarom Franco begin 1937 ter plaatse trappelde, zoals ook over de politieke partijen en hun achterban, van het uitgroeien van de Falange tot een massabeweging, wat de kwaliteit schaadde, enz. Alles gegevens die men in andere bondsbladen niet aantreft en waarvoor men inderdaad meer dan één krant moest raadplegen (22).

De A.D.B. spande zich uitermate in voor de opvang van Spaanse kinderen en stortte daartoe ook relatief zeer hoge bedragen (hun werkgevers toonden zich in dat opzicht ook niet gierig). Er werd met trots aan herinnerd dat de diamantbewerkers in 1907 zeshonderd kinderen opgevangen en verzorgd hadden van de stakende Vervierse wolkammers. Solidariteit zit de diamantbewerkers in het bloed. Het weinige dat zij kunnen doen moeten zij doen voor de zwakken, voor zij "die een heele wereld van kapitalisten tegen zich hebben" (23).

De toon is wel erg anti-kapitalistisch. Nu eens wordt in Spanje gestreden voor democratie tegen dictatuur, de interpretatie dus van de verdedigers van een Volksfront (eerst moet het fascisme verslagen worden door democraten uit alle partijen), dan weer is het een klassenstrijd van het proletariaat tegen een immoreel kapitalisme. In feite is er geen tegenstrijdigheid. Voor Bartels en de zijnen vormt de strijd tegen kapitalisme en fascisme één geheel. Voor een Volksfront was men niet te vinden en, zo mogelijk, nog minder voor de zuivere klassenstrijd van de trotskisten of van enkele anarchistische strijdsyndicalisten. Zo moet men ook de anti-militaristische en anti-kapitalistische ontboezemingen begrijpen onder de titel "Roofridders" (10 sept. 1937), waarin "de kapitalistische bende en haar aanhangers" weer eens aan de kaak wordt gesteld. Het besluit luidt "Kameraden, steunt Spanje... roofridders en kanonnenkoningen kennen geen vaderland".

Interessanter lijkt het volgende. Op 19 nov. 1937 werd dankbaar

(22) *De Diamantbewerker*, een overname uit het Nederlands *Algemeen Handelsblad*, 27 mei 1937.

(23) *Ibid*, 2 juli 1937.

een artikel uit "Het Vlaamsche Volk" (K.P.) overgenomen: "Het vuil Trotskystisch geploeter in den A.D.B.". Enkele trotskisten hadden een "moddercampagne" gevoerd tegen het bestuur. Ook in Spanje traden de trotskisten op als ondermijners, waarbij natuurlijk de P.O.U.M. werd bedoeld. Zij hadden, zegde "Het Vlaamsche Volk", een spionagecentrale in Barcelona en werkten in feite voor de nationalistische legerstaf. Gelukkig werden de daders net op tijd gevat en gestraft. De trotskisten wilden overigens ook de Sowjet-arbeidersstaat overleveren aan kapitaal en fascisme. Daarom "diamantbewerkers als één man achter Uw voorzitter A. Daems tegen de plichtvergeten trotskistische volksverraders" (Daems was de opvolger van Van Berckelaer). Bij deze grove verdraaiing sloot Jan Bartels zich aan met de bedenking dat zeker ook bij ons een dezer "lastposten" in dienst stond van een of andere rexistenploeg... Ook hier dus geen inzicht in de verschillende strekkingen in het republikeins kamp en ook geen eigen bedenkingen bij de rol van de Spaanse communistische partij en van de Komintern.

Met behulp van soms roerende getuigenissen o.m. over de ondervoede zuigelingen in Madrid hield de A.D.B. zijn steunactie vol tot het bittere einde: "Geef wat ge missen kunt, geen verontschuldigen" (24).

Tenslotte, ook DE DIAMANTBEWERKER spreekt, voor zover wij konden nagaan, niet over de meningsverschillen in de schoot van de B.W.P. in verband met de neutraliteitspolitiek en met de erkenning van Burgos. Moest er ook hier rekening worden gehouden met een verdeelde achterban en met de sympathie die een aantal communistische leden, waarvan enkelen zich inlijfden bij de I.B., bij velen genoten? De eensgezindheid was volledig op het vlak van de strijd tegen het fascisme, het gehate kapitalisme en tegen een Kerk die de zijde koos van de rebellen. Deze eensgezindheid maakte een Volksfront overbodig, iets waar enkele roerige en door de leiding van de A.D.B. verafschuwde trotskistische leden zich zeker ook tegen verzet hebben.

Het intens meelevan met Spanje schijnt de aandacht te hebben afgeleid van de politiek van de S.K. en van de B.W.P. in de regering. Het verdedigen van deze laatste zou allicht verdeeldheid hebben gezaaid tussen politiek geschoolde en zelfbewuste leden.

LE TRAM BELGE - DE TRAMMAN, veertiendaags blad van een vakbond die wat meer dan 12.000 leden telde, was, zo mogelijk, nog klassenstrijdgezinder dan de DIAMANTBEWERKER. Hij liep niet in de lijn van de S.K.- en B.W.P.-leiding. Wat in Spanje gebeurde

(24) *Ibid*, 20 jan. 1939, een hele blz. gewijd aan steunactie.

werd van zeer dichtbij gevolgd en de steunacties beperkten zich niet tot het publiceren en opvolgen van de oproepen van I.V.V. en S.K.

Het blad bracht vooral syndicaal nieuws en korte berichten uit alle provincies, inclusief de Vlaamse. Maar ook in deze berichten treft men korte artikelen aan over de Sp. B.

Vallen vooral op de artikelen van de Brusselaar A. Vercrucy, die zeker de algemene politiek van de S.K. niet goed gezind was en van A. Valet (in 1938 opgenomen in het bestuur van het syndicaat), die, indien hij geen lid was van de K.P., dan toch minstens een bewonderaar was van de Sowjet-Unie.

Onder de "Tribune du Brabant" schreef Vercrucy op 1 sept. 1936 dat de Spaanse burgeroorlog, uitgelokt door de fascistische reactie, tegen de syndicaten was gericht. Deze internationale kwestie belangt allen aan. Het is een "lutte entre l'homme humain et la brute". Financiële steun is nodig, want de Spaanse republiek is het laatste bolwerk tegen het fascisme. Nog op 1 sept. — de republikeinen stonden er toen niet goed voor — onder "Anvers-Limbourg", een artikel van een en een halve kolom, getekend Syndic. Na Oostenrijk volgt Spanje, "notre sort est lié au leur". Wij dachten dat de democratie kon winnen met legale middelen: "nous nous sommes trompés". Het kapitalisme blijft niets anders over dan zich te verdedigen met illegale middelen. Het fascisme is één der politieke verschijningsvormen van het kapitalisme in doodsgevaar. Volgt daarop een bondig overzicht van de Spaanse geschiedenis en van de rol van de Kerk, met citaten van Spaanse bisschoppen en ook van een parlamentslid dat aan de zijde stond van het Volksfront. Syndic herinnert er aan dat Marx had voorzien dat de tegenstellingen in het kapitalisme zo groot zouden worden dat er geen plaats meer zou zijn voor compromissen. In Duitsland en Oostenrijk was de "lutte à mort" beslecht ten nadele van de arbeidende klasse. Nu zijn het de Spaanse arbeiders die vechten voor vrijheid en democratie. Daarmee is ook de strijd tussen kapitalisme en socialisme begonnen. Dat reikt, althans verbaal, weer verder dan de Volksfront-strategie. Weer eens een "frissere klank" dan in de nationale en regionale bladen van de S.K. Zoals andere bladen van de centrales nam De Tr. op 1 mei 1937 een stroperige tekst over van het I.V.V., waarin o.m. werd opgeroepen tot het vormen van een blok van alle vredelievende volkeren en tot de strijd voor een "conception plus sociale du planisme économique", voor de 40-urenweek in de hele wereld. In de strijd tegen het kapitalisme werden in 1936 belangrijke resultaten geboekt en dat verschaftte een nieuwe zekerheid wat betreft de eindoverwinning. Of de scherpe veroordeling van de "crime perpétré en Espagne", wanneer men zich tegelijk afzijdig hield van interventie en zijn hoop bleef

stellen in de Volkerenbond, veel tot deze eindoverwinning kon bijdragen, is een vraag die de redacteurs en een aantal lezers van de TRAMMAN zich misschien al gesteld hebben.

Het is wel vreemd dat men in 1937 weken lang een reportage aantreft van de genoemde A. Valet over een reis in de Sowjet-Unie. De totale lengte van deze reeks, ter waarde van een dikke brochure, staat in wanverhouding tot de relatief geringe aandacht besteed aan de internationale gebeurtenissen, meer speciaal ook in Spanje. Het zeer positief oordeel over de S.U. lokte veel later kritiek uit, niet alleen in De Tr. zelf, maar veel scherper nog in het juni-nummer van 1939 van de al vermelde DE VOEDING. Lauwers toonde zich daarin ontstemd over "de vrienden van Sowjet-Rusland" en meer speciaal over Valet, die had geschreven dat er in de S.U. geen werkloosheid bestond. "Weg met alle dictaturen" was zijn antwoord daarop.

Zoals de meeste socialistische vakbondsbladen greep ook De Tr. de gebeurtenissen in Spanje gretig aan om het christen syndicalisme op de korrel te nemen. Er werd daarbij verwezen naar de bloeddorstige Dolfuss, wiens op *Rerum novarum* en *Quadragesimo anno* berustende wetgeving door de christene vakbonden zo bejubeld wordt. En nu, "nos syndicalistes chrétiens se trouvent aux côtés de Franco...". Elders werden de christelijke vakbonden, die Franco toejuichen terwijl hij de arbeiders verplettert, beschuldigd van "ofwel domheid of fanatisme" (25).

Teruggekeerd uit Spanje met drie autobussen met een honderdtal kinderen (met foto's) publiceerde Vercruyce op 1 dec. 1937 een artikel met als titel "Le capitalisme creuse sa propre tombe". Het kapitalisme is onverschillig voor alle lijden: "il rase tout, il massacre tout", en dat tegen de woorden in van Jezus Christus, zoals André Malroux (sic), "qui est catholique" in zijn "Appel" had aangeklaagd. Een jonge en mooie verpleegster uit burgerlijke kringen zou aan Vercruyce gezegd hebben dat er geen communisten zouden zijn als er minder onrecht was. Volgens haar was de oorlog een kwestie van kapitalistisch streven naar hegemonie en, ze zegde het zelf: "le capitalisme creuse sa propre tombe".

De Tr. maakte soms ook melding van militaire successen van de Republikeinen. Zo was er o.m. op 15 jan. 1938 onder "Espagne et Japon" sprake van de overwinning bij Teruel. Zelfs de Duitse legerstaf zou zijn bewondering uitgesproken hebben voor de "coup de main" in de nacht van 15 op 16 dec. Hij was beter voorbereid dan de poging van Brunete in juli 1937. Dergelijke feiten werden maar zelden vermeld in de vakbondspers.

(25) *Le Tram belge- de Tramman*, 1 sept. 1938.

Belangrijker is het dat einde augustus 1938 het congres van de Centrale, waarop Vercruyce sterk op de voorgrond trad, heel veel aandacht besteedde aan Spanje. De lange eindresolutie van 31 augustus was gericht aan het Spaanse volk, zijn president Azaña en de wettige regering Negrin. Als zeer positief werd beoordeeld dat de orde in het land was verzekerd, dat Negrin blijkens zijn 13-puntenprogramma de invloed van geen enkele vreemde regering wilde ondergaan en dat hij Spanje wenste te behouden voor de Spanjaarden. Hij wilde bovendien het recht doen heersen "entre les hommes et les classes sociales". Soortgelijke "détails" treft men zeker maar zelden aan in de socialistische, laat staan christelijke, arbeidersperiodieken. De zogenaamde "neutraliteit", die belette dat de republikeinse regering zich vrij kon bevoorraden, werd opnieuw veroordeeld. (25)

Op 1 april poogde Vercruyce een katholieke kameraad te overtuigen, die op een vergadering getwijfeld had aan de verantwoordelijkheid van de Spaanse geestelijkheid. Met citaten uit de katholieke Spaanse en Belgische pers toonde Vercruyce aan dat de Kerk geïntegreerd was in het kapitalistisch regime. Waren Hitler en Mussolini misschien geen vijanden van de Kerk? En nochtans, "Le pape approuve leur croisade anti-bolchévic, alors qu'en Russie l'exercice du culte est libre". En wat dan met de Moren van Franco?

De Tr., misschien ook onder de invloed van communistische sympathisanten, spande zich bijzonder in op het vlak van de berichtgeving en de hulpverlening aan de Republiek. Hij bekommerde zich weinig of niet om de B.W.P. in de regering. Het blad keurde noch goed noch af. Het probeerde een geruststellend beeld te geven van de Spaanse wettige regering, vooral onder Negrin. De burgeroorlog wordt hoofdzakelijk gezien als een strijd tussen een door het volk gewilde democratische regering en het fascisme en, uitzonderlijk, ook als een kamp tussen socialisme en kapitalisme. De Tr. vergevoegde er zich niet mee ordewoorden over te nemen en er commentaar op uit te brengen. Sommige medewerkers gaven een persoonlijke, zij het dan soms wat onhandig geformuleerde eigen interpretatie. Zij spraken een sterk antikapitalistische, soms marxistisch getinte, en anti-klerikale taal. Om het blad beter te situeren zou men moeten ingelicht zijn over figuren als Vercruyce en Valet — zij behoorden zeker niet tot de reformistische vakbondsvleugel — evenals over de specifieke mentaliteit van de trammannen en hun graad van politiek bewustzijn. Zeker is het dat zij zich nog lang na de oorlog strijdbaar hebben opgesteld in harde sociale acties.

Laten wij eindigen met twee vakbladen, die zich duidelijk afzetten tegen de door de S.K. gevoerde reformistische politiek: DE

KLEEDING met Frans Liebaers en **LA VOIX TYPOGRAPHIQUE** waar de al vermelde Jean De Boe zijn stempel op drukte. Zoals Ver-
cruyce van de **TRAMMAN** waren beiden bedrijvig in Brussel. Fr.
Liebaers stond in de hier behandelde periode dicht bij de trotskisten,
en haalde zijn inspiratie in het marxisme, De Boe bleef zijn
hele leven trouw aan een min of meer anarchistisch geïnspireerd
strijdsyndicalisme. Beiden toonden zich minder bekommerd om de
zuiver materiële belangen dan om de sociale en politieke strijd in
het algemeen.

DE KLEEDING was een kleine centrale, die wat meer dan 3000
leden telde (het A.C.V. had er minstens dubbel zoveel). Het waren
grotendeels confectiearbeidsters, werkzaam in kleine ateliers, en
pelsbewerkers, waaronder veel thuisarbeiders. Over het algemeen
betreft het politiek weinig gevormden, die zeker niet geroepen waren
om de sociale revolutie aan te voeren. Nochtans is het uitgerekend
in dit blad van een centrale dat Frans Liebaers een tribune heeft ge-
vonden voor zijn pacifistisch-gauchistisch, revolutionair gedachten-
goed, dat hij verdedigde in een overvloedig polemisch proza. Geen
enkel syndicaal blad besteedde, althans tot het einde van de
P.O.U.M., zoveel aandacht aan de Spaanse burgeroorlog, geen enkel
ook ging zo te keer tegen de S.K.-leiding en sprak zich zo principieel
uit tegen het Plan De Man en tegen de steun aan een burgerlijke re-
gering.

Toen de "Partido Obrero de Unificación Marxista", met de arresta-
tie van en de moord op Andrès Nin van juni 1937 af het slachtoffer
werd van de Komintern, legden Liebaers en het **LIGA-SINJAAL**,
weekblad van de Socialistische anti-oorlogsliga waarin hij ook
enorm veel schreef, onmiddellijk het verband met de beruchte pro-
cessen van Moskou. Het lange proces van de P.O.U.M.-leiders leid-
de, mede als gevolg van een internationale protestgolf, in 1938 niet
tot de verwachte zware veroordelingen. Liebaers toonde zich veront-
waardigd omdat op 22 juni 1937 *Le Peuple* en *Vooruit* het bezwa-
rend stuk "N" (Nin) publiceerden zonder enige kritiek. In 1937 ging
bij de "Liga" alle hoop op een socialistische revolutie in Spanje verlo-
ren (26). Het is van dat ogenblik af dat zich ook in **DE KLEEDING**
een evolutie aftekende ten voordele van Spaak en de neutraliteits-
politiek. Liebaers pleitte uiteindelijk voor een autoritair socialisme.
Het anti-stalinisme, dat de K.P. door haar houding bevorderde, heeft
de Liga gebracht tot een ideologische verwarring en tot een vlugge
aftakeling, ook wat het ledenaantal en de oplage van het blad **LIGA-
SINJAAL** betreft (aan de R.U.G. werd aan de Liga een verhandeling

(26) Zie ook het al vermelde seminariewerk van J. Tyssens.

gewijd die wij niet raadpleegden). Deze aftakeling is ook weerspiegeld door DE KLEEDING, die haar formaat vlak voor de oorlog sterk moest reduceren.

Fr. Liebaers, zoon uit een arbeidersgezin uit Tienen was groten-deels een autodidact. Na de Eerste Wereldoorlog belandde hij in de gevangenis omdat hij in 1918 vergaderingen had bijgewoond van Duitse soldatenraden. Deze Vlaamsgezinde pacifist en marxistisch geschoolde werd in 1921 nationaal secretaris van de kledingscentrale en tegelijk lid van het Centraal comité van de Syndicale Commissie. Anders dan de meeste van zijn collega's, ijverde hij daarin voor de onafhankelijkheid van de vakbond t.o.v. van een partij, die hij veel te reformistisch achtte. Hij maakte in 1925 en in 1927 twee reizen naar de Sowjet-Unie, doch zag er, anders dan Moskou verwacht had, van af te ijveren voor een communistisch geïnspireerde eenheidsvakbeweging. Van dan af schreef F. L. zijn artikelen vanuit een zuiver revolutionair, tegelijk anti-kapitalistisch, anti-fascistisch en anti-communistisch standpunt. Hij sloot aan bij de I.S.A.O.L. (Internationale Socialistische anti-oorlogsliga). Hij schreef in 1933 zijn eerste artikel in NEEN en werd vlug, samen met de leuenaar Fr. Tielemans en Maurits Naessens, een der leiders van de Liga. Naessens nam ontslag omdat Liebaers het Plan van de Arbeid afkeurde. Ofschoon L. het etiket van trotskist afwees, werd hij toch als een sympathisant beschouwd. In LIGA SINJAAL en in DE KLEEDING viel L. het optreden van de Komintern en van de communisten in Spanje en in België scherp aan (27).

Op het radicaal pacifisme van de I.S.A.O.L. en op de conflicten met de B.W.P. kan hier niet nader worden ingegaan (28).

Onmiddellijk na het uitbreken van de Sp. B. koos Liebaers partij tegen het Volksfront: reformisten en "stalinistische neo-reformisten houden het proletariaat in toom om de bourgeois-partner niet te mishagen" (29). Evenals de P.O.U.M. zag het LIGA SINJAAL de burgeroorlog als een klassenstrijd tussen kapitalisme en socialisme en niet, zoals het Volksfront, tussen (burgerlijke) democratie en fascisme. Op de nederlaag van Franco moet de sociale revolutie volgen. Het "pacifisme" werd een tijdlang terzijde geschoven. Dit was nochtans zeer radicaal geweest. Ook tegen Hitler-Duitsland moest geen oorlog ontketend worden. "Geen druppel bloed" daarvoor. Men moet de Duitse produktie boycotten. Het Duits proletariaat zal het fascisme zelf verslaan, zoals in Vlaanderen ook moet gestreden worden (27) Herman Liebaers bezorgde ons een *curriculum vitae* van zijn vader, waarvoor onze oprechte dank.

(28) Zie in dat verband ook de contacten met de Christene Vredesactie, in de bijdrage in deze bundel van B. Foubert.

(29) *Liga-Sinjaal*, 1 aug. 1936.

tegen het binnenlands fascisme.

In DE KLEEDING werd de leus "De vrijmaking der werkers zal het werk der werkers zelve zijn" voortdurend gecommuniqueerd. Het proletariaat is helaas nog te mak. Meer speciaal in 1933 en 1934 verschenen vele aanvallen op de christelijke arbeidersbeweging en op de K.A.J., die een "wettelijk fascisme" in de aard van dat van Dolfuss zouden in de hand werken. De klerikale reactie, bijgestaan door de christen-democraten, stuurt al lang aan op een rechtse dictatuur.

In juni 1935 verzette De Kl. zich tegen de deelname van de B.W.P. aan de regering en tegen de houding van de Syndicale Commissie. De arbeidersbeweging dient niet om het "kapitalisme op te lappen". In LIGA SINJAAL had Liebaers al in maart 1935 met genoegen de "jammerlijke ineenstorting van de Plan-Actie" vastgesteld. Het doel zou immers geweest zijn een parlementaire meerderheid te verwerven om mee te regeren met een Rubbens, een Devèze, een du Bus de Warnaffe.

In De Kl. werden de leden toch opgeroepen om te stemmen voor de B.W.P.. Al was het maar door haar inertie, bood alleen zij nog een waarborg voor het behoud van onze rechten en vrijheden. De communisten doen enkel aan revolutionaire demagogie. Ze vragen niets liever dan samen te werken met de B.W.P. Zij zijn immers "Volksfront-reformisten", en de crisis kan niet opgelost worden onder het kapitalisme: "het regiem moet weg!".

In september 1936 (2e blz.) verscheen het eerste bericht over de Sp. B.: "Heldhaftige strijd tegen het militarisme en het fascisme in dienst van het kapitalisme". De democratische regeringen en meer speciaal de Franse Volksfront-regering hebben de Spaanse republiek "laffelijk in den steek gelaten". Deze laatste sloot zich aan bij de niet-inmenging. Het is een "ellendig bankroet van de Volksfrontpolitiek". Weer eens moeten de arbeiders alleen op zichzelf rekenen. De strijd gaat niet tussen een "burgerlijke democratie" en het fascisme, die "slechts twee verschillende vormen van onderdrukking van de massa zijn", nl. een "zachte en een gewelddadige". In Spanje gaat het om een revolutionaire klassenstrijd tussen kapitalisme en arbeiders. De kamp tegen het eigen Belgisch kapitalisme moet dubbel zo hard gevoerd worden, is daarom de les.

Op het XIIIe congres van de centrale van de Kleding in 1936 had Liebaers zijn opvattingen opnieuw uiteengezet. Als de B.W.P. fronten wil sluiten, is dat haar zaak. Verbeteringen kunnen alleen maar komen van de "directe actie" van de arbeiders. Maar de S.K. durft de regering in niets hinderen. Deze visie werd op het congres aangevochten door andere verantwoordelijken, o.m. door Van Uytven van

Turnhout, die meende dat de Plan-Actie geen blaam verdiende. Zij had nieuwe moed gegeven en regeringsdeelname kon de arbeidersbeweging versterken. Het anti-militarisme mag de landsverdediging niet doen verwerpen, en de Liga-pers werd afgeschilderd als verderfelijk. L. antwoordde: "Spanje kent thans dien afschuwelijken broederstrijd, omdat de volksfrontregering er de arbeidende klasse verdraden heeft door de linksche krachten steeds aan te vallen en de rechtsche te sparen". De jonge Spaanse bourgeoisie gebruikt de arbeidersklasse om zich "de feodaliteit van den hals te schuiven". Het Volksfront zocht de vijanden uitsluitend in Duitsland, maar de Volksfronters vechten niet genoeg tegen hun eigen binnenlands fascisme (30).

Na een kort verblijf van een week in Katalonië zong L. de lof van de Katalaanse revolutionairen (nov. 1936). Het zijn de P.O.U.M. en in een mindere mate de F.A.I. (anarchisten) die aan de spits staan van de heldhaftige strijd. L. doet vervolgens een oproep tot de Belgische arbeidende klasse, die niet reageerde toen in eigen land kameraden werden opgesloten omdat ze wapens smokkelden naar de Spaanse Republiek. Het is juist dat in de vakbondspers, die wij raadpleegden, niet veel gewag werd gemaakt van de vervolgingen tegen militanten van de Transportarbeidersbond.

In het nummer van dec. 1936 kwam L. tot de slotsom dat de arbeiders na de grote stakingen van het verlopen jaar niet veel verder stonden. In de bedrijven hebben zij de ruggen opnieuw gewillig gebogen. In jan. 1937 werd betoogd dat "een burgerlijke democratie", na de overwinning van de anti-fascisten, niets anders zou zijn dan een scherpe dictatuur van de bourgeoisie tegen het proletariaat. En dat is nochtans waar de Sowjet-Unie naar streeft. Moskou vernietigde de sociale revolutie door de P.O.U.M. uit de Katalaanse regering te verwijderen.

In het beknopt verslag over het XIVE congres ontwikkelde Liebaers weer zijn eigen ideeën die ook die van de Liga waren (31). Wij moeten het eigen leger ondermijnen en van onze regering een zeer strikte neutraliteitspolitiek eisen (wat intussen al niet meer zo nodig was ...). Moest Hitler zich van een ontwapend België meester maken, dan nog wacht ons een grootse taak: "Wij moeten dan de vijandelijke legers noyauteeren" (32). De Brusselse afdeling ver-

(30) *De Kleeding*, aug. 1936.

(31) *Ibid*, feb. 1937.

(32) Dat heeft L. tijdens de oorlog zelf niet gedaan, ondanks zijn aanvankelijk afwijzende houding tegenover de Unie van Hand- en Geestesarbeiders. Gegevens daarover in de Gentse onuitgegeven doctoraatsthesis van W. STEENHAUT, *De Unie van Hand- en Geestesarbeiders. Een onderzoek naar*

wierp het verslag van Liebaers. Zij prees integendeel het samengaan aan in een Volksfront ter verdediging van de democratie. L. mag niet spreken in naam van de Centrale. L. protesteerde: in Spanje gaat het tegen de kapitalisten, in Duitsland zou onze actie zich in de eerste plaats moeten richten tegen de proleten, die niet onze klassevijanden zijn. En uiteindelijk werd het verslag van L. toch aangenomen met de helft van de stemmen voor, de andere tegen!

Na het einde van de P.O.U.M. evolueerde L. vlug naar "rechts". In de Eén mei-oproep van 1938 (33) stelde hij dat het niet hielp te sakkeren tegen het fascisme van over de grens en zodoende een oorlogsstemming te verwekken. Om de vrede te redden heeft de Belgische regering zich uitgesproken voor de "onafhankelijkheidspolitiek". Deze moet gaan tot een volledige vrijwillige neutraliteit. Zonder "oorlogsleger", nl. een landsverdediging met "niet militaire middelen", heeft ons land een grotere kans om uit de oorlog te blijven...

Hiermee is de cirkel voor De Kl. (Liebaers) en ook voor LIGA SINJAAL rond. In laatstgenoemd blad pleitte Liebaers in 1938 en 1939 voor de Burgos-politiek van Spaak en viel hij Vandervelde, De Brouckère, I. Blume en zijn oude strijdmakker A. Marteaux aan.

Doch De Kl. bleef resoluties stemmen (XVe Congres, aug. 1938) voor de Spaanse bevolking, die vecht zowel tegen het Spaans als tegen het internationaal fascisme. De solidariteitsacties werden opgedreven. Het is zeer de vraag of Liebaers zelf zich daar nog mee inliet.

Op één mei 1939, de oproep: "België mag geen slagveld worden". Op de vooravond van de Duitse inval was er, zeer mistig, sprake van "rechtvaardigheid, menselijkheid en recht op een beter en schooner leven", wat niet kon zonder zich te houden aan de onafhankelijkheidspolitiek.

Tijdens en na de oorlog werd Liebaers Leopoldist en uiteindelijk kreeg hij zijn ontslag uit het syndicaat. Maakten ook andere voormalige "gauchisten" een soortgelijke evolutie door?

De geschriften van Liebaers in De Kl. zijn interessant op zichzelf. Zij leren ons, zelfs indirect, niet veel over wat de paar duizend kleedings- en confectiearbeiders dachten en voelden en zij zijn allesbehalve representatief voor wat er leefde in de toenmalige socialistische vakbondswereld. L. moet zeker een persoonlijk charisma gehad hebben; beter dan wie ook in de vakbondspers kende en citeerde hij Marx en Engels. Zijn "revolutionaire" en tot het onwaarschijnlijke

het optreden van de vakbonden in de bezettingsjaren 1949-1944, R.U.G., 1983.

(33) *De Kleeding*, mei 1938.

toe pacifistische taal zal allicht een minderheid, zij het dan tijdelijk, bekoord hebben. Uiteindelijk heeft dat alles meer ontredderend dan mobiliserend gewerkt. Zeker op het vlak van mogelijk effectief verzet tegen de fascistische overweldiger.

Een heel anders discours, zeker minder rechtstreeks geïnspireerd door het marxisme, hield Jean De Boe in LA VOIX TYPOGRAPHIQUE. De Brusselse typografen hadden zich afgescheiden van de boekbinders, waarvan C. Mertens de nationale secretaris was geweest. Zoals Liebaers en Vercruyce, die elk op hun manier een eigen geluid lieten horen, was De Boe een Brusselaar. Samen met de diamantbewerker, die ook enigszins apart stonden, behoorden de letterzetter tot een geschoolde en tegelijk bewuste "arbeidersaristocratie". In tegenstelling met Liebaers zetelde De Boe niet in het nationaal bestuur van de S.K. Welke de verhoudingen waren van de Brusselse typografen met die in de andere gewesten, meer speciaal in Vlaanderen, zou moeten onderzocht worden. Allicht waren zij minder gewonnen voor het "action directe"-strijdsyndicalisme verdedigd door Liebaers en, meer constant, door De Boe. De Brusselse afdeling van de typografen schijnt, hoe dan ook, een relatief zelfstandig bestaan te hebben geleid, los van de S.K. en van de B.W.P., die zij dus niet hoefde te sparen.

De in 1889 geboren De Boe werd in 1906 lid van de "Section des adhérents de l'Association typographique". Hij maakte zich de opvattingen eigen die vervat lagen in de bekende "Charte d'Amiens" van hetzelfde jaar. Dat betekende dat hij koos voor een revolutionair op klassenstrijd gericht syndicalisme. De syndicaten moesten onafhankelijk blijven t.o.v. de Staat en de politieke partijen. In de schoot van de Brusselse "Association typographique" maakte De B. van 1925 af herhaaldelijk deel uit van stakerscomités. Hij werd beschouwd als een meeslepende redenaar, kon bogen op een ruime autodidactische ontwikkeling en hij schreef ook opvallend goed en levendig.

Hij begreep onmiddellijk de grote historische betekenis van de Spaanse burgeroorlog (34). Al vroeger vond de houding van de S.K. en haar steun aan de regering met B.W.P.-deelname geen genade in zijn ogen. Hij reisde naar Spanje en, einde januari 1937, trad hij als spreker op in het Brussels Volkshuis. Hij protesteerde tegen de "blocus à sens unique et contre l'hypocrisie de la non-ingérence" (35), wat niet in tegenspraak was met de verklaringen van de S.K.

(34) Over De Boe, het "In memoriam" door R. DEMEYER in *Le Travailleur du Livre*, dec. 1973, supplement bij nr. 12: "Jean De Boe ancien président de la Centrale du Livre et Papier n'est plus".

(35) Zie hoger, bij de bespreking van *De Boekbinder*.

Wij putten hierna uit een aantal van zijn in LA VOIX TYPOGRAPHIQUE gepubliceerde artikelen, die lang daarna, in 1967, gebundeld werden in een boek met de veelzeggende titel *Propos Subversifs* (36). In tegenstelling met Liebaers had De Boe, noch onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog, noch lang erna zijn oude idealen prijsgegeven.

Naar aanleiding van de pas uitgebroken economische crisis beschreef hij in 1930 "La faillite de l'économie capitaliste" en hij be- treurde tegelijk het gebrek aan een gepaste reactie van de reformistische arbeiderssyndicaten, die het kapitalistisch systeem niet in vraag stelden (37). In maart 1933 zag hij de machtsgreep van Hitler als een capitulatie van het Duits proletariaat. De "formidable organisation ouvrière allemande" had zich verburgerlijkt door zich te integreren in het regime, i.p.v. dit op een revolutionaire manier te bestrijden. De dictaturen zijn voortaan in opmars. Het reformisme heeft zijn ondeugdelijkheid bewezen. In België, zoals elders in Europa, zal een in het nauw gedreven burgerij niet aarzelen om naar de dictatuur te grijpen om elk proletarisch verzet te verpletteren. Soortgelijke geluiden hoorden wij al in DE KLEEDING, in de TRAMMAN, in de DIAMANTBEWERKER en enkele andere bladen van centrales. Voor De Boe moest de arbeidersbeweging niet meespelen in de organisatie van de werkloosheidsuitkeringen, enz. Het is ook niet het Parlement dat een einde zal stellen aan de crisis en aan de werkloosheid en dat zal zorgen voor de afschaffing van de loonarbeid. In België bestaat nochtans een "mouvement syndical solidentement charpenté" en een in de sociale strijd gescherpt proletarisch bewustzijn. Dat proletariaat moet nu maar zijn eigen lot in handen nemen, want de afgrond is nabij (38). In sept. 1936 sprak hij zich, na de grote staking, uit tegen klassensamenwerking en sociale vrede, die ook gewenst werden door Rex en Verdinaso. Alleen klas- senstrijdsyndicalisme kan de arbeiders leiden naar de bevrijding van de loonarbeid. Tot nu toe bestond er in België "une collaboration très étroite — aussi étroite qu'elle le fut en Italie, en Allemagne et en Autriche — entre les "forces économiques de la nation" et de la classe ouvrière pour minimiser les réactions de celle-ci". Bij ons leggen de syndicaten er zich op toe de macht van de burgerij te versterken met volgend argument: "Il faut renforcer l'autorité de l'Etat", zogenaamd om het anti-fascistisch blok te versterken. Maar onder- tussen zal de arbeidende klasse haar politieke en economische wa-

(36) J. DE BOE, *Propos subversifs*, Brussel, Syndicat unifié du livre et papier, 1967.

(37) *Propos subversifs*, p. 127 vlg.

(38) *Op. cit.*, p. 131 vlg. Overname uit *La voix typographique*, 3 maart 1933.

pens hebben afgegeven (39).

In dezelfde optiek verscheen van dec. 1936 af in LA VOIX DES TYPOGRAPHERS een reeks lange en goed gedocumenteerde artikels — De Boe bezocht Spanje al voor de burgeroorlog — gewijd aan "La Révolution d'Espagne". De Brusselse typografen werden daarin ingelicht over de economische en sociale verhoudingen, de politieke ontwikkelingen, de betekenis en de plaats van partijen en vakbonden. De Boe verkoos toen de C.N.T. (anarchistische vakbond met heel veel leden) boven de socialistische U.G.T. De Sp. b. was voor hem "un véritable épisode de la guerre mondiale de classe". Hij hekelt de "complaisance des ambassades pour les factieux" en de houding van de democratische en andere regeringen, die slechts het verpletteren van de Republiek beogen. De arbeiders moeten hun respectieve regeringen onder druk plaatsen om de handelsvrijheid met republikeins Spanje af te dwingen. Anders dan Liebaers was De Boe helemaal niet gekant tegen het *Frente Popular*. In 1934 hadden U.G.T. en C.N.T. in Asturië en Oviedo fouten begaan, die de verdeeldheid van de arbeidende klasse in de hand hebben gewerkt (40). Op 1 jan. 1937 stelde De Boe een zekere apathie vast van de arbeiders t.a.v. wat in Spanje op het spel stond: "la solidarité fasciste se manifeste d'une façon autrement active". En daarbij aansluitend haalde hij vinnig uit tegen de aanwezigheid van de socialisten in de regering: heeft een "équipe de renfort socialiste" ons proletariaat, dat eens zo opofferingsgezind was, verlamd en bedorven? Het is toch niet "parce que les tenants du prolétariat politique ont à ménager leurs sales petites combines" dat de voorhoede in de strijd tegen het fascisme in de steek gelaten mag worden. Volgt dan een zeer gedetailleerde opsomming van de "nationalistische" gruwelen tegen de Spaanse arbeiders en hun militanten (41).

Op 2 februari 1937 werd, i.v.m. de schijnheiligheid van de niet-interventie, Spaak in één adem genoemd met Van Zeeland, Eden, Blum en anderen (42).

Ten slotte, in 1939, na de nederlaag, het pathetische artikel "Camarades espagnols je vous demande pardon..." Spaak wordt heftig aangepakt i.v.m. de "infâme marché de la reconnaissance de Burgos", die tot stand kwam dank zij de medeplichtigheid van het Congres van de B.W.P. Dat Spaak samen met het "valetaille ministérielle" verraden heeft verwondert De Boe niet: "cet homme trahit

(39) *Op. cit.*, p. 142. Overname uit *La voix typographique*, 10 okt. 1936.

(40) *Op. cit.*, p. 143 vgl. Overname uit *La voix typographique*, 12 dec. 1936.

(41) *Op. cit.*, p. 152 vgd. Overname uit *La voix typographique*, 1 jan. 1937.

(42) *Op. cit.*, p. 160. Overgenomen uit *La voix typographique*, 2 febr. 1937.

comme il respire... ce bourgeois remplit la mission de sa classe". Erger is het dat in naam van 360.000 arbeiders (*sic*) twee vakbonds-bureaucraten de afvallige met bloemen overladen hebben. Wat is dan nog het nut van hospitalen als dat te Onteniente, de melk voor de kinderen, de smaak van de sigaretten, terwijl tegelijk de macht van de fascistische moordenaars gevoed wordt door de lafheid van de milde schenkers: "c'est pour cela que je vous demande pardon". De schande treft de Boe als lid van de arbeidende klasse en van het Belgisch Vakverbond. Zeker werden er in Spanje fouten bedreven: het geven van de macht aan burgerlijk-republikeinse politici en aan beroepsmilitairen, een geïmproviseerde collectivisatie en nationalisering van grond en fabrieken: "Il y avait en vous une telle impatience de "réaliser". Onder de opeenvolgende "absolutistische" regeringen bleef in Spanje het klasse-ideaal ongerept: "... vous n'avez pas eu la conscience atrophiée par le poison du parlementarisme et de la collaboration des classes". In de democratische landen verschilden de arbeidersleiders met "... une place plus ou moins éminente au banquet du régime", zich achter de Volkerenbond, de niet-interventie, de noodwendigheden van de binnenlandse politiek. Toch heeft de lijdensweg van het Spaans proletariaat ook voor hen tot iets gediend: "ils ont organisé de grandes souscriptions ... de grandes manifestations" om zodoende de onvermijdelijke solidariteitsstroom van de arbeidende klasse te kanaliseren: "c'est qu'il était plus facile de vous envoyer des saluts et des sardines" dan de non-interventie te doen naleven en er de dubbelzinnigheid van aan te klagen. Verraad en lafheid werden weggestopt achter kisten zeep en zakken bonen, terwijl de bourgeoisie en het internationaal kapitaal moderne wapens stuurden aan de rebellen. De schuld ligt niet zozeer bij de arbeiders dan wel bij de politieke en syndicale potentaten "qui parlent au nom de la classe ouvrière comme les rois parlaient au nom de la nation..." (43).

Wat opvalt bij deze emotionele afrekening; De Boe zoekt geen schuld bij de anarchisten, de P.O.U.M. of zelfs, ondanks het Duits-Sowjet niet-aanvalspect, bij de Komintern of bij de communisten.

Wat te besluiten uit deze eerste analyse van een aantal socialistische vakbondsbladen? Behoudens deze die het dichtst aansloten bij de politiek van de S.K. en de B.W.P. hadden zij elk een eigen karakter dat soms in een sterke mate werd bepaald door één of door een paar persoonlijkheden. Het valt op dat de min of meer radicale hou-

(43) *Op. cit.*, p. 166 vgl. Overgenomen uit *La voix typographique*, 12 dec. 1939.

ding in de strijd tegen het fascisme in Spanje en elders niet los te maken is van de standpunten ingenomen ten aanzien van andere kwesties: het Plan van de Arbeid, de regeringsdeelname, de rivaliteit met andere vakbonden, de houding t.a.v. het systeem van de werklozenvergoeding, het paritair overleg, enz. Vooral de laatste twee punten ontsnapten in dit onderzoek aan de aandacht, allicht ook omdat de bladen van de Centrales daar minder in het oog springend aandacht aan besteedden. Laten wij de hoop uitspreken dat een grondige studie van de syndicaten niet lang op zich laat wachten, want de houdingen t.a.v. Spanje, Duitsland, de Sowjet-Unie, enz. dienen te worden gesitueerd in een zo ruim mogelijk verband. Hier kon slechts gepoogd worden, al naargelang van het beschouwde blad, te wijzen op enkele verbanden.

Ondanks de relatief grote diversiteit — een radicale taal en dito houding troffen wij vooral aan te Brussel en bij meer geschoolden — zijn er toch enkele grootste gemene delers aan te wijzen.

De betrokkenheid met wat er in Spanje op het spel stond was zeer groot, maar zij uitte zich, ondanks een vaak bijna identiek woordgebruik, op verschillende manieren.

De taal is dikwijls heftig anti-kapitalistisch en min of meer klassenstrijdgericht, vaak fel antiklerikaal, meestal ook anti-militaristisch en pacifistisch. Dat laatste heeft doorgaans geleid tot een min of meer duidelijk uitgesproken goedkeuring van de zelfstandigheids- en neutraliteitspolitiek van Leopold III en van de regering, wat dan weer de strijd tegen het fascisme in Spanje en elders moest ontkrachten.

Was de burgeroorlog voor sommige bladen in de eerste plaats een kamp tussen fascisme en democratie, dan was hij voor andere tegelijk en zelfs in hoofdzaak een beslissende fase in de strijd tussen socialisme en kapitalisme. In sommige gevallen werden fascisme en "burgerlijke democratie" zelfs voorgesteld als twee bewuste strategieën van het internationaal kapitalisme. Klinkt dit overtuigend bij een De Boe, een tijdlang bij Liebaers en ook in de TRAMMAN en zelfs in de DIAMANTBEWERKER, dan moet o.i. toch niet te veel belang worden gehecht aan het vaak vooral verbaal aandoend onderscheid tussen fascisme versus democratie en socialisme versus kapitalisme. De felle taal versluiert veelal een soort ideologische verwarring.

Veel hoopvolle verwachtingen, die opgebloeid waren in de enkele jaren na de Eerste Wereldoorlog, waren in de loop van de crisis sterk verbleekt. In de praktijk moest de klassenstrijd plaats maken voor overleg tussen patronale en syndicale elites.

De nederlaag van de Republiek, einde maart 1939, kwam hard

aan. Men zocht schuldigen, zelden in eigen rangen. Er heerste verslagenheid en twijfel aan de toekomst. De scherpzinnigsten hadden vlug begrepen dat de Tweede Wereldoorlog niet lang kon uitblijven, anderen, ook in de syndicale wereld, bereidden zich daar weinig op voor en klampten zich zelfs vast aan de neutraliteitspolitiek als aan een strohalm. Na een lange reeks nederlagen — Duitsland, Oostenrijk, Spanje — was de georganiseerde arbeidersbeweging stuurloos geworden. De maanden na de Duitse inval zouden dat illustreren. Spanje was de laatste grote ontgoocheling voor het débâcle. En nochtans, ook de meest volgzaamste vakbonden hadden met "de tragedie" meegeleefd, ook al werden er verschillende lessen uit gehaald.